

Inkluzív pedagógia

Az inkluzív nevelés és oktatás egyre inkább a figyelem középpontjába kerül hazánkban is. A speciális igényűtanulók intézményes nevelése és oktatása azonban olyan felkészültséget igényel, melyet a hagyományos tanárképzés keretei nem biztosítanak. Az EUMIE (European Masters in Inclusive Education) program e hiányt hivatott pótolni.

Az inkluzív pedagógia, az integrált nevelés és oktatás hazánkban is napirendre került az utóbbi években, teljes körű bevezetése és alkalmazása azonban még várat magára. Az inklúzió és az integráció fogalmának meghatározása esetében többféle értelmezés létezik, az EUMIE projekt keretén belül *Wilhelm* nyomán abban egyetértenek, hogy „az integráció és az inklúzió fogalmát átmeneti fogalomként alkalmazzák, vagy legalább is így kellene, melyek a társadalom következő fejlődési fokozatát elérve, újra feledésbe merülhetnek. A következőképpen lehetne ábrázolni egy lehetséges fejlődési irányvonalat: a szegregációtól az integrációhoz – az integrációtól az inklúzióhoz – az inklúziótól a ’normális’ sokszínűséghez”. (*European Masters in Inclusive Education*, 2004, 14.) Az elérendő cél tehát az, hogy az inkluzív nevelés és oktatás mindenki számára magától értetődő legyen. Ami az infrastruktúrát illeti, az intézmények akadálymentesítése nagyrészt nem történt meg, valamint azok a tárgyi feltételek is hiányoznak, melyek lehetővé teszik a fogyatékkal élők számára az adott intézmény épületén belül az önálló boldogulást. A pedagógusképzés vonatkozásában a legnagyobb problémát az okozza, hogy a gyógypedagógia kurzus nem jelenik meg a tanárképzéssel foglalkozó felsőoktatási intézmények tanterveiben, vagy ha mégis, akkor is csak alacsony óraszámokban oktatják ezeket a tantárgyakat. Mivel minden fogyatékkal élő gyermek speciális bánásmódot igényel, a pedagógusoknak is szert kell tenniük speciális ismeretekre, hogy minden tanuló a képességeinek megfelelően fejlődhessen. Az a cél, hogy minden pedagógus magas szintű gyógypedagógiai felkészültséggel rendelkezzen, mert az integráció csak ezáltal lehet sikeres. A megfelelő képzés biztosítása a felsőoktatás feladatai közé tartozik. Az Európai Bizottság is támogatja az integrációt a SOKRATES ERASMUS és a MINERVA program keretein belül. Három olyan program létezik, melyek a tanárképzés határait kiterjesztve a speciális bánásmódot igénylő gyermekekhez igazodva készítik fel a pedagógusokat a nevelő, oktató munkára, ezek az INTEGER, EUMIE és az OCL: Inclusive.

Az INTEGER a SOKRATES ERASMUS program keretén belül olyan tantervfejlesztő programot hív életre, amely az integrált tanárképzés számára egy közös európai tantervet foglal magába. A program meghatározza, hogy az iskoláknak milyen támogatást kell nyújtaniuk a gyermekek különleges igényeihez igazodva. A tanárképzés területén nem olyan pedagógus-képzésre van szükség, amely minden életkor és szakterület szakértőjévé tesz, sokkal inkább olyan alapkompenciák megszerzését kell hangsúlyozni, melyek a hatékony oktatás során szükségesek. Ilyenek például az interdiszciplináris kooperáció, a belső differenciálás az egyéni képességekhez igazodva, a teljesítmény alternatív formái, fejlődés- és folyamatorientált tanulássegítés. Az EUMIE projekt tartalmilag kapcsolódik az INTEGER-hez. A projekt 2001-ben indult és 2004 nyaráig tartott, hét európai ország külenc felsőoktatási intézményének közreműködésével. A program a hiányzó szakképzett munkaerő képzését és továbbképzését hivatott pótolni a legkülönbözőbb területeken, mint például az iskola előtti fejlesztés és nevelés vagy az állam szociális integrációra irányuló intézkedései. Az EUMIE projekt az Európai Bizottság Bologna-nyilatkozatához kapcsolo-

lódva a különböző regionális feltételekhez is igazodik. A Bologna-nyilatkozat mellett a Salamanca-nyilatkozat is szilárd alapot képez a projekthez.

Az EUMIE mesterfokú programot elvégzők a munkaerőpiac számos területén foglalkoztathatók minden olyan intézményben, mely a fogyatékkal élő embereket oktatja, támogatja, vagy tanácsadást végez. A képzés pontosan körülhatárolható modulokból áll. A négy kötelező modul mellett olyan kötelezően választható modulokat is meghirdetnek, melyek igazodnak a különböző igényekhez. A képzés hálóterve három részt foglal magába, az elmélet négy kötelező modult tartalmaz, valamint olyan elméleti alapokon nyugvó tevékenységet, mely több opcionális modulból és olyan tanulmányokból áll, amelyeket a résztvevők lehetőség szerint külföldön teljesítenek, továbbá a meghatározott feladatok között van még egy – elméleten alapuló – fejlesztő dolgozat elkészítése is.

Az EUMIE keretén belül az ODL: Inclusive projekt kiválóan alkalmas a sikeres integráció feltételeinek megismerésére. A kurzus anyaga az online felhasználók rendelkezésére áll, valamint egyénileg is feldolgozható CD-ROM formájában.

A „Képzés mindenki számára” és a „Társadalomtudományi diszkurzusban megvalósuló inklúzió” a képzés magját és kötelezően választható területét olyan egységben ábrázolja, amely a modulokat és részmodulokat is érinti, valamint összeköti, továbbá az integráció kérdéseire is összpontosít. Ezáltal olyan vázat képez ez a modul, mely az egész képzést átfogja, a gyakorlatorientált kereteket is beleértve. A neveléstudomány az oktatásügyben tevékenykedő kutatók, pedagógusok, nevelők számára egyértelmű jelentőséggel bír. „Az értékek sokszínűsége” elnevezésű neveléstudományi elmélyítő modul lehetőséget kínál a neveléstudomány történeti és jelenlegi fejlődési irányvonalainak tanulmányozására. A lezajlott reformok sokszínűsége nyomán is egyértelmű igény mutatkozik az innovatív neveléstudományi modellek, az inkluzív pedagógiai irányvonalat képviselő koncepciók, valamint ezek oktatási-nevelési rendszerbe való konzekvens átültetésének megismerésére. A program tartalmi struktúrájába olyan témakörök tartoznak, mint például a nevelés, szelekció és szegregáció szocializációs funkciója és társadalmi szerepe, a pedagógiai gondolkodás és cselekvés logikája, nevelési módszerek, folyamatok, általános didaktika, a nevelés és oktatás értékközvetítő szerepe. A pedagógia területeivel való szisztematikus és tudományos összehasonlítás szükségessé teszi az egzakt elemzést és a kritikai értelmezést. Ez a feltétel az inkluzív pedagógiai tanulási és élettér szelekcióból inklúzióba hajló paradigmaváltásának szellemében tervezendő. Ezzel a modullal kapcsolatban a releváns ismeretelméleteket és kutatási módszereket feldolgozzák, a filozófiai és az antropológiai szemléletváltással kapcsolatos nézőpontokat meghatározzák – nem lehet ugyanis inklúzióról beszélni a tudományos keretek meghatározása nélkül, anélkül, hogy a jelentkező paradigmaváltást tudományos alapokra helyeznék.

A gyógypedagógia hagyományos koncepciói a gyermeket „másnak” tekintik. A szegregáció és a kizárás után a fogyatékkal élő gyermekek is lehetőséget kapnak, hogy közös nevelésben, oktatásban részesüljenek kortársaikkal. Az inklúzió több nézőpontból vizsgálható, az európai és globális perspektíva az inkluzív nevelést a különböző országok koncepciói alapján hasonlítja össze. A hallgatók megismerik egymás integrált nevelésről alkotott elképzeléseit, összehasonlítják inkluzív pedagógiai ismereteiket más országok integrált nevelésről alkotott elméleteivel, az inklúzió interkulturális és interdiszciplináris folyamatait elemzik.

A képzés területén a csoportok és vezetőik is új kihívások elé kerülnek. A szervezési munkában részt vevők aktív munkája teremti meg az egységet. A szervezési folyamat három szakasza (tervezés, kivitelezés és ellenőrzés) a vezetési funkciókhoz, illetve a menedzsmenthez tartozik. A szervezés elméletének fejlődési tendenciáiról ezért széles körű ismereteket kell szerezni, el kell sajátítani a modern menedzsment-koncepciókat, s azoknak a szervezeti formáknak a kritikai megértésére van szükség, amelyekben tudás születik, tudást adnak át, valamint ismerni kell a kulturális hatások befolyásait és ezek következményeit.

Az inkluzív nevelés és a szocio-emocionális fejlődés modulja a gyermek feltűnő viselkedését pszichológiai és szociológiai nézőpontból vizsgálja. A viselkedési problémák, azok kutatása, környezeti meghatározottsága áll a középpontban, választ keresnek kialakulásuk okaira, és megtervezik a fejlesztési lehetőségeket. Az emocionális, szociális és kognitív fejlődés optimális feltételeinek megteremtésével, a szükséges tanulási és fejlődési feltételek biztosításával a viselkedésvizsgálatot megpróbálják csökkenteni. Ebben a munkában kiemelt szerepe van a szakemberek és a családtagok együttműködésének. Biztosítani kell a fogyatékkal élők számára, hogy minden helyzetben és életkorban olyan megfelelően képzett segítő álljon mellettük, aki az egyéni igényekhez képes alkalmazkodni. Ezek a szakemberek abban különböznek a nevelési-oktatási intézmények szakembereitől, hogy az inkluzív pedagógián belüli új koncepciók kidolgozásával is foglalkoznak.

Az EUMIE projekt kiemelt figyelemmel kíséri a koragyermekkort és a gyermekkort. A tanulási célok között szerepel a korai integrált fejlesztés tervezeteinek felülvizsgálata, megfelelő minőségi kritériumok kidolgozása, az intézmények, nevelők, szülők és gyermekek közötti kooperáció megvalósítása. Az inkluzív pedagógiát megvalósítani képes pedagógiai koncepciók közül például a *Montessori*-pedagógiát, a *Waldorf*-pedagógiát, *Fröbel* úgynevezett adományokra épülő pedagógiáját említik az óvodák számára, míg az iskoláknak az inkluzív nevelésre alkalmas koncepciók közül a nyílt oktatás, a tapasztalaton alapuló oktatás, *Montessori*, *Freinet*, *Petersen*, *Parkhurst* vagy *Dewey* pedagógiája lehet irányadó.

Az óvodai és az általános iskolai integrált nevelés után azonban nehezebbé válnak az inkluzív elvek megvalósításának lehetőségei, mivel a középfokú oktatás nagyrészt éppen a szelekcióra épül. Megfelelő középfokú végzettség, szakképzés nélkül ma már nagyon nehéz a munkaerőpiacon versenyképesnek maradni. Az EUMIE projekt is kiemelten foglalkozik a fogyatékkal élő fiatalok munkába állásával, munkavállalásával. A munkahely által önállóbbá, függetlenebbé válnak a fiatalok és ezáltal magabiztosabbak is lesznek. A projekt célul tűzi ki a felnőtté válásban való segítségnyújtást olyan szakemberek képzésével, akik az intézményeknek, nevelőknek, szülőknek és a fiataloknak adnak tanácsot. Olyan pontokat emelnek ki a programban a tanácsadással kapcsolatban, mint például a párkapcsolat, az önálló életvitel vagy a szabadidő eltöltése.

A program arra is kitér, hogy az interkulturális különbségek miatt az etnikai és nyelvi kisebbségek ne szenvedjenek hátrányt. Arra hívják fel a figyelmet, hogy a nyelvi és kulturális kisebbség felzárkóztatásához nem a szegregáción, a gyógypedagógiai elkülönítésen át vezet az út. Nélkülözhetetlenek tartják továbbá a programban az IKT megjelenését. A mai társadalomban mindenki számára, így a fogyatékkal élők számára is elengedhetetlen az információs és kommunikációs technikákhoz való hozzáférés, ezek ismerete és használata. A hallgatók részt vesznek a program keretén belül egy legalább tíz hétig tartó terepmunkában. A terepmunka az elmélet és a gyakorlat kapcsolatára épül, mely során a jelöltek felkészülnek erre a felelősségteljes munkára.

Szerkezetét tekintve a projekt logikus felépítésű, hálótérve jól áttekinthető. A modulok pontosan meghatározzák a tanulási célokat, tanulási eredményeket és kompetenciákat vagy a teljesítési feltételeket. A hallgatók számára már a képzés elején világossá válnak a teljesítési feltételek, a meghatározott követelmények. A program elvégzésén keresztül jó lehetőség nyílik, hogy a neveléssel-oktatással foglalkozó intézmények az inkluzív pedagógiában járatos szakembereket foglalkoztathassanak, akik a speciális esetek megoldására szakosodtak, foglalkoznak például intenzív képességfejlesztéssel, differenciált foglalkozásokat tartanak, vagy a fogyatékkal élőket is magától értetődően fogadják csoportjaikba.

EUMIE European Masters in Inclusive Education (2004)

Ein Curriculumentwicklungsprogramm im Rahmen von SOKRATES ERASMUS. Pädagogische Akademie des Bundes in OÖ, Institut für Inklusive Pädagogik.

Habók Anita

SZTE, Neveléstudományi Doktori Iskola